

STRESZCZENIE

RAPORTU PAŃSTWOWEJ KOMISJI
DO SPRAW PRZECIWDZIAŁANIA WYKORZYSTANIU
SEKSUALNEMU MAŁOLETNICH PONIŻEJ LAT 15

**ILE KOSZTUJE CIERPIENIE
DZIECKA WYKORZYSTANEGO
SEKSUALNIE?**

Członkowie

Państwowej Komisji

do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15

Karolina Maria Bućko – Przewodnicząca Państwowej Komisji

Justyna Kotowska – Zastępca Przewodniczącej Państwowej Komisji

Barbara Chrobak – Członek Państwowej Komisji

dr Hanna Elżanowska – Członek Państwowej Komisji

dr hab. Błażej Kmiecik, prof. UCZ – Członek Państwowej Komisji

Agnieszka Rękas – Członek Państwowej Komisji

RECENZENT: prof. dr hab. **Magdalena Budyn-Kulik**, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

REDAKCJA MERYTORYCZNA: **Justyna Kotowska**, dr **Hanna Elżanowska**

KOREKTA REDAKCYJNA: **Magdalena Bogdańska-Maciak**

PROJEKT GRAFICZNY: **Karol Polus**

SKŁAD: **Krystyna Oborska-Masłowska**

WSPÓŁPRACA NAUKOWA:

dr **Izabela Grabowska** – Zakład Demografii, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr hab. **Tomasz Hanć**, prof. UAM – Instytut Biologii i Ewolucji Człowieka, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

dr hab. **Paweł Kubicki**, prof. SGH – Katedra Polityki Społecznej, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

dr n. med. **Dagmara Mętel** – Wydział Psychologii, Pedagogiki i Nauk Humanistycznych, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

dr **Janusz Roszkiewicz** – Zakład Praw Człowieka, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski

Copyright © 2023 Państwowa Komisja do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15

Wykaz materiałów źródłowych, w oparciu o które powstało Streszczenie, znajduje się w Raporcie Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 *Ile kosztuje cierpienie dziecka wykorzystanego seksualnie?*

Streszczenie Raportu jest dziełem Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i zaznacz, czyje to dzieło.

SPIIS TREŚCI

SŁOWO WSTĘPNE	5
I. KONSEKWENCJE WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO W DZIECIŃSTWIE	7
1. Psychospołeczne konsekwencje WSD (wykorzystania seksualnego dziecka)	7
2. Koszty społeczne/ekonomiczne	10
II. MOŻLIWOŚCI NAPRAWIENIA SZKODY I ZADOŚĆUCZYNIENIA ZA DOZNANE PRZESTĘPSTWEM KRZYWDY W POLSKICH PRZEPISACH PRAWNYCH	12
1. Ścieżka prawnokarna	13
2. Ścieżka cywilnoprawna	15
3. Ścieżka z udziałem Skarbu Państwa	16
4. Podsumowanie	18
III. POMOC OSOBOM DOŚWIADCZONYM WYKORZYSTANIEM SEKSUALNYM W POLSCE – ROZEZNANIE ZJAWISKA	19
IV. SYTUACJA OSOBY Z DOŚWIADCZENIEM WSD W PROCESIE UZYSKANIA ŚRODKÓW KOMPENSACYJNYCH – BADANIA WŁASNE	22
1. Uzasadnienie badania, przyjęte metody oraz obszary badawcze	22
1.1. Obszary badawcze	23
1.2. Metody	23
1.3. Materiał badawczy	23
2. Opis wyników analizy ilościowej (wybrane elementy)	24
3. Przedstawienie wyników analizy jakościowej	25
V. WSKAZÓWKI DLA OSÓB Z DOŚWIADCZENIEM WSD ORAZ ICH NAJBLIŻSZEGO OTOCZENIA	26
1. Wskazówki dla osób dorosłych z doświadczeniem WSD w dzieciństwie	27
2. Wskazówki dla opiekunów oraz osób z najbliższego środowiska dziecka z doświadczeniem WSD niebędących sprawcami pokrzywdzenia	28
VI. REKOMENDACJE DLA ORGANÓW PAŃSTWA, PODMIOTÓW I INSTYTUCJI ZWIĄZANYCH Z OPIEKĄ, LECZENIEM, WYCHOWANIEM I EDUKACJĄ DZIECI I MŁODZIEŻY	30
1. Wspólne rekomendacje dla pracowników obszarów zdrowia (np. lekarzy, pielęgniarek), oświaty, kultury i wychowania (nauczycieli, psychologów, innych pracowników placówek oświatowych), sportu, wymiaru sprawiedliwości, mediów oraz przedstawicieli Kościołów / związków wyznaniowych	30
2. Rekomendacje dla decydentów, w tym odpowiedzialnych za poszczególne resorty ministrów, rektorów wyższych uczelni, przedstawicieli samorządów zawodowych, dyrektorów OPS-ów, zwierzchników kościelnych / związków wyznaniowych	32

Wyobraźcie sobie chorobę dziecięcą, która dotyka jednej na pięć dziewczynek i jednego na siedmiu chłopców, zanim ukończą 18 lat: chorobę, która powoduje dramatyczne wahania nastroju, nieobliczalne zachowania, a nawet poważne zaburzenia zachowania wśród osób nią dotkniętych; chorobę, która rodzi nieufność wobec dorosłych i nadwątlą możliwość doświadczenia normalnych relacji seksualnych; chorobę, która może mieć poważne skutki dla przyszłego zdrowia jednostki, zwiększając ryzyko takich problemów, jak nadużywanie substancji, choroby przenoszone drogą płciową oraz zachowania samobójcze; chorobę, która powiela się, sprawiając, że niektóre z jej ofiar narażają przyszłe pokolenia na jej osłabiające skutki. Wyobraźcie sobie, co zrobilibyśmy jako społeczeństwo, gdyby taka choroba istniała. Nie szczędzilibyśmy środków. Mocno inwestowalibyśmy w podstawowe i stosowane badania. Tworzylibyśmy systemy do identyfikowania dotkniętych chorobą i zapewnilibyśmy pomoc, by ich leczyć. Tworzylibyśmy i szeroko wdrażalibyśmy kampanie profilaktyczne, aby chronić nasze dzieci. Czyż nie? Taka choroba naprawdę istnieje. Nazywa się wykorzystywanie seksualne dzieci.

J.A. Mercy*, 1999

* Mercy, J. A.(1999), *Having new eyes: Viewing child sexual abuse as a public health problem*, „Sexual Abuse” 11(4), 317–321.

SŁOWO WSTĘPNE

Ile kosztuje cierpienie dziecka wykorzystanego seksualnie? Ile kosztuje jego ból i samotność przeżywana w ciszy? Czy istnieje obiektywna miara ludzkiego cierpienia? Czy możemy w ogóle wyceniać krzywdę dziecka oraz rozmiar krzywd, z jakimi zmagają się osoby dorosłe doświadczające w dzieciństwie wykorzystaniem seksualnym? Choć na podobne pytania nie ma jednej, dobrej odpowiedzi, Państwowa Komisja ma świadomość, że istnieje konieczność, by je postawić. Tylko bowiem w ten sposób mamy – niedoskonałą – możliwość, by przybliżyć się do rzeczywistości, jaka jest udziałem osób, które doświadczyły w dzieciństwie przemocy seksualnej.

Przemoc seksualna, nawet ta bezdotykowa, nie pozostaje bez śladu. Często powoduje spustoszenie w życiu osoby pokrzywdzonej i może bezpowrotnie zmienić jego bieg. Żadne pieniądze nie są w stanie zrekompensować „złamanej linii życia” ani doprowadzić do wymazania wspomnień, które często wracają po wielu latach, sprawiając silny ból. Pomimo tego to właśnie środki finansowe są niezbędne, aby wspomóc dzieci i ich rodziny w redukowaniu szkód związanych z pokrzywdzeniem przemocą seksualną. Uzyskanie pieniężnego zadośćuczynienia stanowi ponadto bardzo ważny element ostatecznego wskazania odpowiedzialności, jaką powinien ponieść sprawca wykorzystania seksualnego. To również istotny moment przywrócenia sprawiedliwości.

Po raz pierwszy w Polsce:

- Państwowa Komisja zebrała w jednym miejscu informacje dotyczące pomocy dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem wykorzystania seksualnego,
- Państwowa Komisja podjęła próbę rozeznania, ile realnie środków trafia do dzieci skrzywdzonych seksualnie,
- dokonaliśmy wstępnego szacunku kosztów, jakie ponosi rodzina w związku z niwelowaniem skutków doświadczonej przemocy.

Aby móc rozeznąć się w realnej sytuacji dzieci wykorzystanych seksualnie, Państwowa Komisja podjęła próbę sprawdzenia, jaka pomoc trafia do pokrzywdzonych oraz jakie koszty krótko- i długoterminowe ponoszą dziecko i jego rodzina. Pozwoliło to zidentyfikować luki systemowe i określić potrzeby, jakie ma rodzina dotknięta przestępstwem wykorzystania seksualnego. Brak precyzyjnych danych i brak rzetelnych statystyk prowadzonych przez odpowiednie służby i instytucje zajmujące się wsparciem oraz pomocą skrzywdzonym to tylko niektóre z barier,

z jakimi Państwowa Komisja zetknęła się na drodze do pokazania realnej sytuacji dziecka skrzywdzonego czynem o charakterze seksualnym. W Raporcie *Ile kosztuje cierpienie dziecka wykorzystanego seksualnie?* znajdziecie Państwo wynik analiz, jakich podjęła się Państwowa Komisja wraz z zespołem ekspertów, analiz dotyczących kosztów przestępstwa seksualnego w dzieciństwie nie tylko występujących krótko po zdarzeniu, ale i w życiu dorosłym pokrzywdzonego. W centrum naszych analiz umieszczono nie tylko dziecko, ale i całą rodzinę, wszak seksualne wykorzystanie dziecka jest zdarzeniem, które traumatyzuje całą społeczność, zwłaszcza tę najbliższą pokrzywdzonemu dziecku.

Raport jest poświęcony rodzinom, które zaważczyły o dalsze godne życie dla swoich dzieci, ubiegając się przed sądem o pieniądze, które mają choć w niewielkim stopniu oddać sprawiedliwość ich dzieciom. Materiał ten składa się z sześciu części podzielonych na uzupełniające się rozdziały, które koncentrują się wokół prawnych możliwości uzyskania kompensat w konsekwencji doznanej w dzieciństwie traumy seksualnej.

Część pierwsza poświęcona została indywidualnym skutkom doświadczonej przemocy seksualnej, ujawnianym w dzieciństwie i dorosłości w różnych obszarach życia człowieka. Wykorzystywanie seksualne dzieci nie jest tylko doświadczeniem indywidualnym, to problemem związany z ogromnymi wydatkami, jakie ponosi całe społeczeństwo. Państwowa Komisja dokonała wstępnej wyceny kosztów, jakie może ponosić rodzina w związku z doznaną przez dziecko przemocą seksualną. To m.in. koszty związane z leczeniem psychologicznym, psychiatrycznym, koszty opieki zdrowotnej, które są konieczne do poradzenia sobie z konsekwencjami traumy.

W części drugiej Państwowa Komisja przedstawiła podstawowe informacje na temat przewidzianych w polskim prawie środków o charakterze kompensacyjnym, o które mogą ubiegać się osoby pokrzywdzone czynem zabronionym, w tym przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, popełnionym na szkodę osoby małoletniej. Państwowa Komisja wskazała także sposób dochodzenia tych roszczeń na drodze postępowania sądowego. Może to być pomocne w szczególności dla osób pokrzywdzonych i ich przedstawicieli ustawowych, którzy nie mają wystarczającej wiedzy w tym zakresie.

Część trzecia zawiera informacje dotyczące Funduszu Sprawiedliwości oraz udzielanej w jego ramach pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem wykorzystania seksualnego.

W części czwartej – na podstawie analizy spraw uzyskanych z wydziałów cywilnych, w których dochodzą zadośćuczynienia za doznane krzywdy – dokonano charakterystyki osoby sprawcy oraz osoby skrzywdzonej. Opisano ponadto, jaki był charakter czynu oraz z jakimi skutkami wykorzystania seksualnego mierzą się osoby skrzywdzone oraz ich najbliżsi. Finalnie Państwowa Komisja zidentyfikowała bariery, na jakie natrafia pokrzywdzony przed wszczęciem postępowania cywilnego i w jego trakcie. Są to informacje cenne z perspektywy przedsta-

wienia, jak w rzeczywistości wygląda proces uzyskiwania zadośćuczynienia za poniesione krzywdy wynikające z molestowania w dzieciństwie.

Piąta i szósta część Raportu powstały na podstawie wniosków płynących z badań, dokonanych analiz, opinii ekspertów, ale przede wszystkim rozmów prowadzonych z osobami pokrzywdzonymi zgłaszającymi się do Państwowej Komisji. W tych częściach znalazły się wskazówki i rekomendacje. Wskazówki skierowane zostały do osób poszkodowanych i ich opiekunów, zaś rekomendacje do osób, które zawodowo mają kontakt z dziećmi i tych, które mogą poprawić ich sytuację.

W streszczeniu najnowszego Raportu Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 – wzorem lat ubiegłych – Państwowa Komisja pragnie wyeksponować najważniejsze elementy teoretyczne przedstawianego materiału.

Państwowa Komisja chce również zwrócić uwagę na najważniejsze wnioski z podjętych przez nią badań, które – przeprowadzone w takiej formie pierwszy raz w Polsce – wskazują na kluczowe znaczenie kompensat stanowiących dla osoby skrzywdzonej i jej bliskich nie tylko element wsparcia finansowego, ale również czynnik przywracający poczucie sprawiedliwości.

Redaktorki merytoryczne:

dr Hanna Elżanowska
Członek Państwowej Komisji

Justyna Kotowska
Zastępca Przewodniczącej Państwowej Komisji

CZĘŚĆ I

KONSEKWENCJE WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO W DZIECIŃSTWIE

Wykorzystywanie seksualne niszczy równowagę psychiczną i tworzy podatny grunt dla rozwoju wielu zaburzeń psychicznych, ponieważ jest to trauma obiektywna. Aktualna wiedza psychologiczna jasno wskazuje, że doświadczenie przez dziecko jakiegokolwiek formy wykorzystania o podłożu seksualnym ma destrukcyjny wpływ na jego psychikę i wymaga szybkiej, specjalistycznej pomocy, aby uniknąć poważnych i nieodwracalnych szkód, które mogłyby przełożyć się na nieprawidłowości w późniejszym funkcjonowaniu psychospołecznym, szkolnym i zawodowym. Wykorzystanie seksualne w dzieciństwie prowadzi do wystąpienia jednej z najpoważniejszych traum.

1

Psychospołeczne konsekwencje WSD

Często myślimy o emocjach jako o krótkoterminowych reakcjach na wydarzenie, jednak w przypadku wykorzystania seksualnego uczucia mogą utrzymywać się miesiącami, a nawet latami, tworząc wzorce reakcji zachowań, które mogą kształtować wybory dokonywane na całe życie. Głębokość i dotkliwość problemów emocjonalnych powstałych w następstwie wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie uwarunkowana jest wieloma czynnikami i zachodzi poprzez nieadaptacyjne mechanizmy psychologiczne. Doświadczenie przemocy seksualnej wywołuje

szereg negatywnych uczuć o tak dużej intensywności, że dziecku jest niezwykle trudno się z nimi zmierzyć. Uczucia, takie jak dojmujący lęk, przerażenie, bezradność, wstyd czy poczucie winy, zazwyczaj są przeżywane przez dziecko w pojedynkę, co wystawia na ogromną próbę jego niedojrzały jeszcze system obrony psychicznej. Należy przypomnieć, że bycie wykorzystywanym seksualnie dwukrotnie zwiększa ryzyko wystąpienia depresji i zaburzeń lękowych, które ze względu na swój różnorodny przebieg i szeroki obraz kliniczny należą do najpowszech-

niejszych zaburzeń psychicznych. Według niektórych badaczy przewlekła depresja to najczęstsza konsekwencja wykorzystania seksualnego, ponieważ występuje aż u 94,1% osób pokrzywdzonych – zarówno dorosłych, jak i dzieci. Oznacza to, że osoby z doświadczeniem WSD mogą czuć strach i smutek w większym nasileniu. Emocje te, częściej niż sytuacja tego wymaga, przeistaczają się u nich w zaburzenia czynności psychicznych. Innym niezmiernie ważnym z psychologicznego punktu widzenia negatywnym skutkiem wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie jest zaburzony sposób funkcjonowania w relacjach międzyludzkich.

Trauma seksualna oddziałuje negatywnie nie tylko na sferę emocjonalną, ale też na pozostające z nią w ścisłym związku procesy myślowe. Pod tym sformułowaniem kryją się zarówno zniekształcenia percepcji rzeczywistości i myślenia, takie jak np. uwewnętrznienie głosu sprawcy czy trudność z nadawaniem sensu swoim doświadczeniom, jak i znaczące pogorszenie zdolności poznawczych w zakresie uczenia się (pamięci) i funkcjonowania uwagi. Negatywna zmiana sposobu myślenia wynika często z użycia przez sprawcę manipulacji, która prowadzi u dziecka do deformacji obrazu świata, siebie oraz własnej roli w doświadczeniu molestowania seksualnego. Nierzadko sprawcy przemocy seksualnej obarczają winą za swój czyn wykorzystywane dzieci. Innym negatywnym skutkiem traumy oddziałującym na sferę poznawczą jest wytworzenie irracjonalnie zagrażającego obrazu świata i powiązanej z tym skrajnej nieufności, podejrzliwości, a nawet jawnej wrogości wobec innych. Trauma, odbierając poczucie podstawowego bezpieczeństwa, zmienia percepcję rzeczywistości i system wewnętrznych przekonań na temat siebie, świata i innych ludzi. Ogląd rzeczywistości dokonywany przez dzieci wykorzystywane seksualnie jest zniekształcony, co utrudnia im pozytywną adaptację i podjęcie obowiązków szkolnych, a w dorosłości ról pracownika, małżonka, rodzica czy obywatela.

W amerykańskiej klasyfikacji zaburzeń psychicznych DSM-5 doświadczenie przemocy seksualnej nie tylko w dzieciństwie, ale na przestrzeni całego życia, jest uzna-

wane za **traumę obiektywną**. Oznacza to, że nawet samo bycie narażonym na groźbę przemocy seksualnej (np. bycie świadkiem takiej przemocy) jest kwalifikowane jako doświadczenie traumatyczne, bez względu na subiektywną reakcję emocjonalną osoby poszkodowanej i możliwość poradzenia sobie z powstałym wskutek tego stresem. Wniosek ten jest poparty praktyką kliniczną wielu specjalistów, którzy wskazują, iż kontakt o charakterze seksualnym dziecka z osobą dorosłą lub nastoletnią, która w sposób świadomy i umyślny narusza intymność dziecka, jest dla niego niemal zawsze wydarzeniem traumatycznym. **Niestety zbyt często zdarza się, że krzywda dziecka pozostaje przez długi czas nierozpoznana. Po części wynika to z faktu, że prezentowane przez wykorzystywane dzieci objawy są niespecyficzne**, tj. takie, których wystąpienie może wynikać z wielu różnych czynników (np. bóle głowy, brzucha, wycofanie, zamknięcie w sobie). Dorośli tłumaczą stan dziecka jego charakterem („on/ona tak ma”) lub problemami o przejściowym charakterze („kiedyś mu/jej przejdzie”). Adekwatne rozpoznanie problemu nie jest łatwe, ponieważ uwiedzione i zmanipulowane dziecko nie zawsze ujawnia fakt molestowania. Zdarza się również, że zmiana w jego zachowaniu może być w ogóle niezauważalna dla otoczenia, ponieważ widoczne objawy mogą się pojawić w przyszłości, a nie tuż po wykorzystaniu.

Wykorzystanie seksualne w dzieciństwie uznać trzeba za jedno z niekorzystnych doświadczeń dziecięcych o silnie traumatyzującym potencjale, znacząco wpływające na rozwój psychiczny (emocjonalny, poznawczy, społeczny, seksualny) i biologiczny. Niekorzystne zmiany funkcjonalne obserwowane są na poziomie układu nerwowego, hormonalnego, odpornościowego, pokarmowego, rozrodczego, krwionośnego, oddechowego i mięśniowo-szkieletowego. Trauma przyspiesza proces starzenia organizmu i przyczynia się do przedwczesnej śmierci.

Tabela 1 przedstawia zbiorczo najczęstsze przykłady negatywnych konsekwencji traumy w dorosłości u osób, które w dzieciństwie doświadczyły wykorzystania seksualnego.

Tabela 1. Najczęstsze przykłady negatywnych konsekwencji traumy w dorosłości

Obszar rozwoju	Długotrwałe konsekwencje
Emocjonalny	<ul style="list-style-type: none"> • PTSD (zespół stresu pourazowego) • zaburzenia lękowe • depresja • zaburzenia związane z nasileniem złości i agresji • zachowania autodestrukcyjne (samookaleczenia, próby samobójcze) • zaburzenia samooceny (poczucie izolacji i alienacji, obniżone poczucie własnej wartości) • zaburzenia własnej osoby • zaburzenia dysocjacyjne i psychozy • retrospekcje afektywne
Poznawczy	<ul style="list-style-type: none"> • zaburzenia pamięci • zaburzenia uwagi • zniekształcenia percepcji rzeczywistości • zniekształcenie myślenia dotyczące swojej roli w wykorzystaniu seksualnym i roli sprawcy (tzw. fałszywe przekonania) • zmiana systemu wewnętrznych przekonań co do świata i ludzi na zagrażające i irracjonalne
Seksualny	<ul style="list-style-type: none"> • kształtowanie się niewłaściwych postaw wobec własnej seksualności • problematyczne zachowania seksualne (obnażanie się, wulgarnie i nasycone erotycznie słownictwo, prowokacyjny ubiór, gesty, pozy) • przedwczesna inicjacja seksualna, nastoletnie ciążę • dysfunkcje seksualne (np. zaburzenia popędu płciowego, oziębłość seksualna, brak satysfakcji, impotencja, opóźniony wytrysk lub jego brak, dyspareunia, czyli ból w trakcie stosunku płciowego, brak orgazmu) • fobie seksualne • niska samoocena jako partnera seksualnego • prostytutka • różne formy dewiacji seksualnych • zaburzenia identyfikacji płciowej
Społeczny	<ul style="list-style-type: none"> • wykształcenie pozabezpiecznego stylu przywiązania zaburzającego sposób funkcjonowania w relacjach międzyludzkich • uzależnienia • wrogość wobec innych, brak zaufania, fobia społeczna • zachowania przestępcze • konflikty z rodzicami • przedwczesne zawarcie małżeństwa • konflikty lub lęki wobec partnerów • trudności w wychowywaniu własnych dzieci • trudności w utrzymaniu stałego miejsca pracy

Obszar rozwoju	Długotrwałe konsekwencje
Biologiczny	<ul style="list-style-type: none"> • zmiany w obrębie ośrodkowego układu nerwowego • zaburzenia układu odpornościowego • zwiększone ryzyko zaburzeń neurorozwojowych • zmiany w obrębie układu pokarmowego (m.in. zwiększone ryzyko zespołu jelita drażliwego) • zwiększone ryzyko chorób fizycznych i psychicznych (poprzez modyfikacje poziomu ekspresji genów) • przyspieszony proces biologicznego starzenia się organizmu (przedwczesna śmierć) • zaburzenia układu hormonalnego • zaburzenia snu • zaburzenia układu mięśniowo-szkieletowego (m.in. bóle głowy, pleców, stawów, w klatce piersiowej, płytki oddech, nieregularna akcja serca, choroba niedokrwienna serca, trwałe napięcie mięśni) • zwiększone ryzyko wystąpienia chorób sercowo-naczyniowych, cukrzycy, otyłości, astmy, artretyzmu, nowotworów • objawy ginekologiczne (m.in. zaburzenia miesiączkowania, przewlekłe bóle miednicy) • choroby psychosomatyczne • retrospekcje somatyczne

Konsekwencje wykorzystania seksualnego można rozpatrywać w kontekście indywidualnych kosztów. Analizując jednak to zjawisko, nie sposób jest pominąć aspektu so-

cjologicznego (socioekonomicznego), tzn. społecznych kosztów molestowania dzieci.

Koszty społeczne/ekonomiczne

Koszty WSD są nierozłącznym elementem związanym ze środkami kompensacyjnymi. Dotychczasowa ich charakterystyka wiązała się z opisem indywidualnych konsekwencji. Państwowa Komisja w toku pracy zauważyła, że WSD to również zjawisko społeczne, zatem koszty także powinny być opisane w kategoriach socioekonomicznych. Poniższe dane pokazują, jakie konsekwencje może ponosić społeczeństwo, jeśli występuje w nim zjawisko WSD. Wykorzystywanie seksualne dzieci ma bezpośrednie lub pośrednie implikacje fiskalne w postaci wydatków na zdrowie, usługi i programy społeczne, policję, sądy, edukację, zatrudnienie, system zabezpieczenia społecz-

nego czy zmiany we wpływach do budżetu z tytułu podatków. Z perspektywy jednostki mówimy o kosztach utraconych możliwości związanych przykładowo z gorszym zdrowiem, wykształceniem czy karierą zawodową, ale też relacjami społecznymi itp.

Koszty wykorzystywania seksualnego są w literaturze mierzone z perspektywy społecznej i obejmują różne kategorie. Można je podzielić na ponoszone przez pokrzywdzonego, czyli koszty wiktyimizacji pierwotnej (stania się ofiarą przestępstwa) i wtórnej (związanej np. z traumą procesu), oraz ponoszone przez sprawcę przemocy.

Istotne koszty generuje zwiększone ryzyko problemów fizycznych i psychologicznych. Problemy te obejmują: zachowania samookaleczające, stres pourazowy, depresję, większe ryzyko hospitalizacji psychiatrycznej, zaburzenia odżywiania, uzależnienia (problemy związane z nadużywaniem substancji), ryzykowne zachowania seksualne prowadzące do większej skłonności do chorób wenerycznych i HIV/AIDS, próby samobójcze – ale nie są do tych zachowań ograniczone. Ponadto osoby, doświadczyły wykorzystania seksualnego, są narażone na niższy poziom wykształcenia i mniejszą aktywność na rynku pracy, trudności w funkcjonowaniu w miejscu pracy, prostytucję, działalność przestępczą, bezdomność, podatność na rewiktyimizację (zwiększone ryzyko wykorzystania, napaści seksualnej, gwałtu) oraz większą skłonność do stania się sprawcą przemocy wobec dzieci/ wykorzystywania seksualnego dzieci.

Państwowa Komisja dokonała wraz z zespołem ekspertów wstępnej analizy kosztów, jakie mogą ponosić pokrzywdzony wykorzystaniem seksualnym i jego rodzina (szacunek kosztów społecznych wykorzystania seksualnego w dzieciństwie z perspektywy polskiej rzeczywistości). Analiza danych bazuje na założeniu, że im bardziej incydentalne i bezkontaktowe wykorzystanie, tym – uśredniając – koszty relatywnie niższe, a największe dotyczą wielokrotnego wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym. Należy także podkreślić, że dostępne dane nie pozwalają na wyznaczanie prawdopodobieństw wielu wydarzeń, a tym samym dokładne oszacowanie poszczególnych kosztów.

Do analiz przyjęto trzy trajektorie, czyli zróżnicowane przebiegi życia osób doświadczonych wykorzystaniem seksualnym w dzieciństwie.

Trajektoria pierwsza dotyczy osób doświadczających najmniejszych skutków wykorzystania seksualnego w dzieciństwie, które zazwyczaj miało charakter incydentalny.

Trajektoria druga opisuje osoby doświadczające cięższych niż grupa pierwsza skutków wykorzystania seksualnego. Do grupy tej należą osoby, które nie otrzymały

odpowiedniego wsparcia po ujawnieniu doznanego przez nie wykorzystania seksualnego, przez co ich problemy narastały.

Trajektoria trzecia dotyczy osób z najbardziej traumatycznymi doświadczeniami wykorzystania seksualnego, mających problemy z funkcjonowaniem w społeczeństwie i ograniczających swoją aktywność w różnych sferach życia. Osoby te nie otrzymały wsparcia nawet po ujawnieniu doznania wykorzystania seksualnego, a ich problemy, które związane były z przeżytą traumą seksualną, przyczyniły się do kolejnych traumatycznych doświadczeń*.

Koszty w ramach wyznaczonych trzech trajektorii stanowią przybliżenie zróżnicowania możliwych scenariuszy wariantów kosztowych w przebiegu życia osób doświadczających wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie, w zależności od natężenia występowania problemów. Nie stanowią natomiast odwzorowania kosztów poniesionych odnośnie do konkretnego przypadku ani kosztów faktycznie ponoszonych przez dane gospodarstwo domowe. W przypadku usług psychologicznych wiele osób boryka się ze swoimi problemami, bo nie stać ich na odpowiednie wsparcie, więc podane koszty są raczej wyceną potencjalnej terapii. Poniżej przedstawione zostało ogólne podsumowanie ww. analiz socjoekonomicznych. Dokładne opisanie procedury oszacowania kosztów dla poszczególnych trajektorii znajduje się w pełnej wersji najnowszego Raportu Państwowej Komisji.

W przypadku **pierwszej trajektorii**, charakteryzującej się najniższym natężeniem kosztów, w ujęciu rocznym koszt wynosi **68 527 zł. Ponoszony jest on w okresie 2 lat, co daje 137 054 zł.** Dla przypomnienia mówimy tu o przypadkach, które zazwyczaj nie są zgłaszane i mają charakter incydentalny oraz bezkontaktowy.

Dla **drugiej trajektorii**, o średnim natężeniu kosztów, w ujęciu rocznym koszty te wynoszą: **68 527 zł w okresie 2 lat oraz 9 177,50 zł rocznie** w dorosłym życiu – ponoszone przez 40 lat (z różną intensywnością). W sposób upraszczający można tu mówić o 137 054 zł kosztów bezpośrednich (2 lata) oraz 367 100 zł (40 lat) kosztów w dorosłości, czyli łącznie **504 154 zł.** Nadal mówimy

* W analizach nie uwzględniono przypadków zgonu w wyniku wykorzystywania, w chwili zdarzenia lub w jego bezpośrednim następstwie, ponieważ wymaga to innego podejścia metodologicznego i dostępu do większej liczby danych o ofiarach tego typu zdarzeń.

tu o wielu sprawach, które nigdy nie były zgłaszane, ale mogą mieć charakter powtarzalny oraz może dochodzić do fizycznego kontaktu seksualnego.

W przypadku **trzeciej trajektorii** mamy do czynienia z dużą intensywnością kosztów w życiu dorosłym. **Koszt roczny wynosi 68 527 zł w okresie 2 lat oraz 18 355 zł rocznie** w dorosłym życiu – ponoszone przez 40 lat (z różną intensywnością). Po zastosowaniu tych samych mnożników co powyżej, daje to kwotę 137 054 zł kosztów bezpośrednich oraz 734 200 długofalowych, łącznie **871 254 zł**. Mówimy tu głównie o sytuacjach wielokrotnego wykorzystywania seksualnego, które często łączą się z przemocą i kontaktem fizycznym.

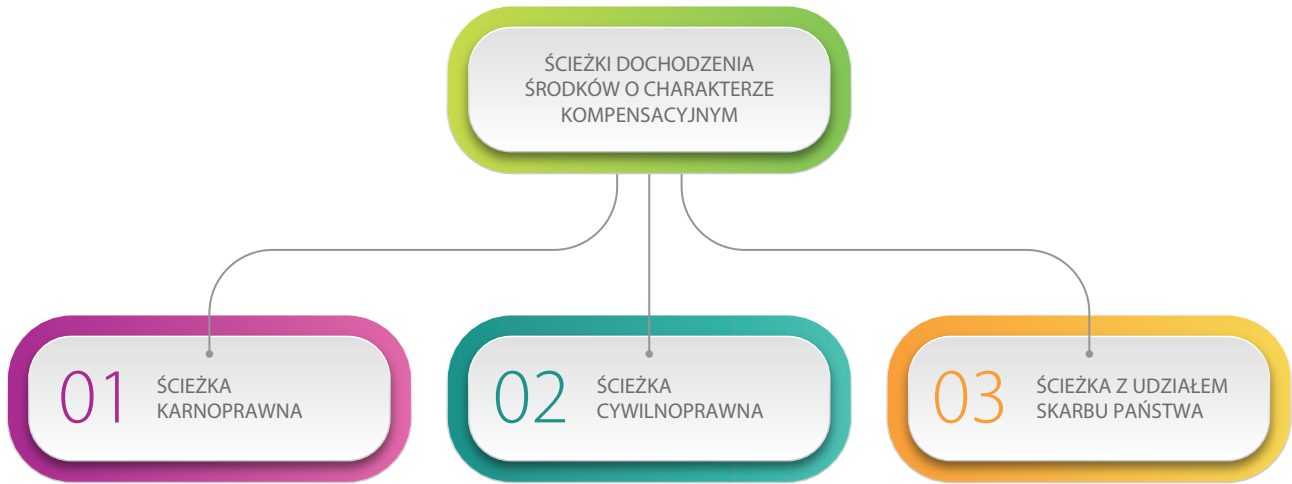
Dla zobrazowania sytuacji mówimy zatem, w zależności od trajektorii, o rzędach wielkości 140 tys., pół miliona i niemalże 900 tys. złotych. Co więcej, w szacunkach nie uwzględniono skrajnej sytuacji, czyli kosztów wcześniejszej śmierci ofiary oraz wszystkich bardzo zindywidualizowanych zmian w psychikach jednostki i jej rodziny. O ile po części znajdują one odzwierciedlenie w kosztach niższej aktywności na rynku pracy czy wydatkach na terapię, to nie są pełnym rachunkiem potencjalnych krzywd i ich zadośćuczynienia.

CZĘŚĆ II

MOŻLIWOŚCI NAPRAWIENIA SZKODY I ZADOŚĆUCZYNIENIA ZA DOZNANE PRZESTĘPSTWEM KRZYWDY W POLSKICH PRZEPISACH PRAWNYCH

W Raporcie omówiono trzy możliwe ścieżki prawne dochodzenia przez pokrzywdzonego przestępstwem (czynem zabronionym) naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznane krzywdy, a także środki o charakterze kompensacyjnym w każdej z tych ścieżek.

Schemat 1. Ścieżki dochodzenia środków o charakterze kompensacyjnym

Środki o charakterze kompensacyjnym w każdej z ww. gałęzi prawa noszą różną terminologię, w rzeczywistości to roszczenia odpowiadające sobie zakresowo, a ich

celem wspólnym jest naprawienie wyrządzonej szkody i zadośćuczynienie doznanej przez pokrzywdzonego w wyniku przestępstwa (czynu zabronionego) krzywdzie.

Ścieżka prawno-karna

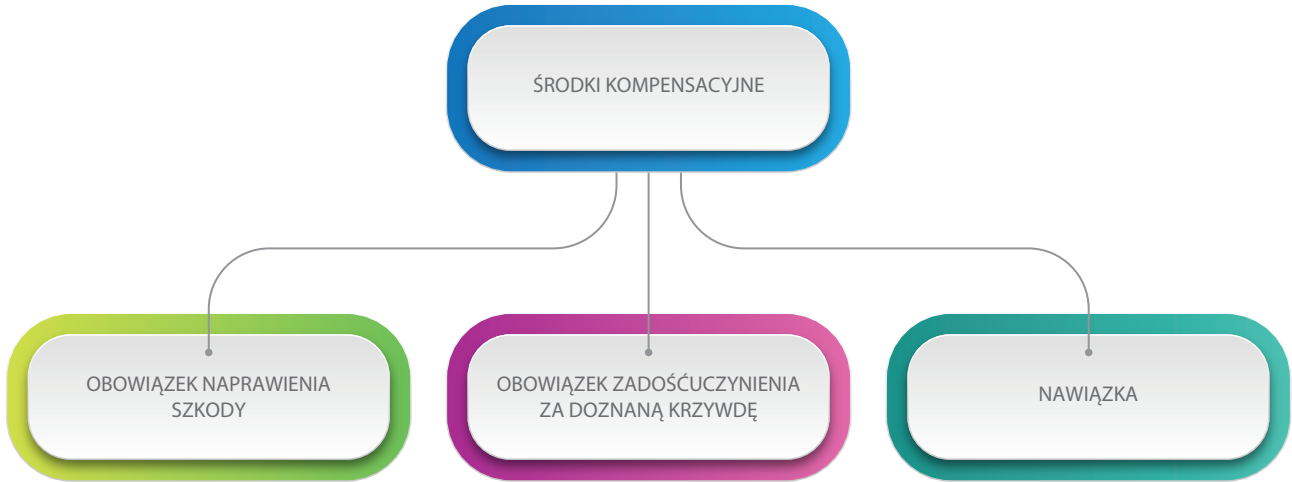
Prawo karne powinno w sposób całościowy zmierzać do zaspokojenia roszczeń pokrzywdzonego wynikłych z popełnienia na jego szkodę przestępstwa. Proces karny rozstrzyga o odpowiedzialności sprawcy oraz o środkach o charakterze kompensacyjnym, jako ściśle związanych z przestępstwem. Naprawienie wyrządzonej szkody lub

zadośćuczynienie za doznaną krzywdę stanowi niezbędny element aktu sprawiedliwości.

Na ścieżce prawno-karnej funkcję kompensacyjną realizują środki kompensacyjne i środki naprawcze.

Środki kompensacyjne są orzekane przez sąd w przypadku wydania wyroku skazującego, w trybie art. 46 k.k.

Schemat 2. Podział środków kompensacyjnych

Celem wprowadzenia przez ustawodawcę środków kompensacyjnych było ułatwienie uzyskania przez pokrzywdzonego pełnego zaspokojenia roszczeń cywilnoprawnych (odszkodowanie, zadośćuczynienie) wynikających z popełnionego przestępstwa już w postępowaniu karnym. Alternatywą dla uzyskania kompensacji tą drogą jest możliwość orzeczenia przez sąd karny nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, a w razie jego śmierci – na rzecz osoby najbliższej. Ustawodawca liczył się z trudnościami, które mogą wystąpić w zakresie udowodnienia wielkości szkody czy oceny krzywdy.

W Raporcie wskazano m.in. czynności, jakie powinien przedsięwziąć pokrzywdzony, aby skorzystać z tej możliwości naprawienia krzywd wyrządzonych przestępstwem

(możliwość skorzystania z pomocy profesjonalnego pełnomocnika z urzędu; kwestie egzekucji orzeczonych środków kompensacyjnych).

Środki (obowiązki) naprawcze ściśle wiążą się ze środkami probacyjnymi, opartymi na pozytywnej prognozie dotyczącej sprawcy i związanej z poddaniem sprawcy próbie (przy warunkowym umorzeniu postępowania, warunkowym zawieszeniu wykonania kary, warunkowym przedterminowym zwolnieniu sprawcy). Środki naprawcze są tożsame zakresem, a niekiedy nazwą z wymienionymi środkami kompensacyjnymi. Ich niewykonanie przez sprawcę skutkuje reakcją prawnokarną (podjęcie postępowania, zarządzenie wykonania kary, odwołanie warunkowego zwolnienia).

Schemat 3. Środki naprawcze

Wśród obowiązków nakładanych na sprawcę w ramach środków naprawczych najważniejsze powinno być naprawienie szkody i wyrządzonej krzywdy moralnej oraz przeproszenie pokrzywdzonego, które związane jest z uświadomieniem sprawcy, że wyrządził komuś szkodę i krzywdę, oraz że ta krzywda i ta szkoda wymagają naprawienia.

W przypadku wybrania przez pokrzywdzonego ścieżki prawnokarnej droga cywilna pozostaje drogą wtórną. Należy podkreślić, że ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w procesie cywilnym. Ułatwia to niewątpliwie pokrzywdzonemu dochodzenie pozostałej, niezaspokojonej w procedurze karnej, części roszczeń w tym postępowaniu.

2

Ścieżka cywilnoprawna

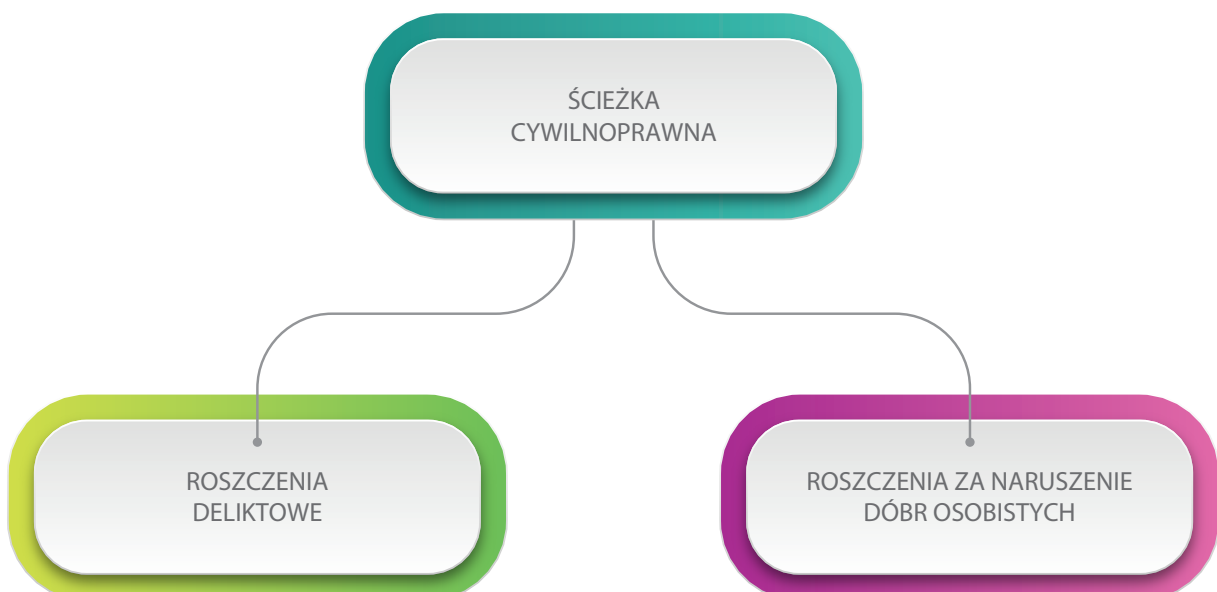
Roszczenia dochodzone na ścieżce cywilnoprawnej mogą dotyczyć niezaspokojonej orzeczeniem sądu karnego części szkody czy krzywdy albo sytuacji, w której środki o charakterze kompensacyjnym nie zostały w postępowaniu karnym orzeczone, a szkoda nie została przez sprawcę naprawiona.

W odniesieniu do pokrzywdzonego, który wnosi sprawę na drogę postępowania cywilnego, prawo używa określeń „poszkodowany”, „powód” i „wnioskodawca”.

Zgodnie z ogólną regułą prawa cywilnego ciężar udowodnienia zasadności żądanych roszczeń spoczywa na powodzie, dlatego przed złożeniem pozwu należy starannie przygotować się do procesu – zebrać i skatalogować dowody.

Prawo cywilne przewiduje możliwość odpowiedzialności sprawcy na dwóch podstawach:

Schemat 3. Roszczenia w ramach ścieżki cywilnoprawnej

Na podstawie przepisów o odpowiedzialności deliktowej (za czyn niedozwolony) pokrzywdzony może dochodzić:

- **odszkodowania** (art. 444 § 1 k.c.),
- **zadośćuczynienia** (art. 445 k.c.),
- **renty** (art. 444 § 2 i 3 k.c.).

Na podstawie przepisów o odpowiedzialności za naruszenie dóbr osobistych pokrzywdzony może domagać się:

- **usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego** (art. 24 § 1 k.c.) – prawo nie precyzuje, na czym ma ono polegać. Z tego względu forma usunięcia zależy od konkretnych okoliczności sprawy i życzeń powoda.

Najczęściej formą usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych jest przeproszenie powoda;

- **zadośćuczynienia pieniężnego** (art. 24 § 1 k.c.);
- **zapłaty przez sprawcę sumy pieniężnej na wskazany przez powoda cel społeczny** (art. 24 § 1 k.c.);
- **odszkodowania za szkodę majątkową** – tylko wtedy, gdy skutek naruszenia dobra osobistego powstała szkoda majątkowa (art. 24 § 2 k.c.).

Raport porusza kwestie przedawnienia dochodzenia roszczeń, a także prowadzi pokrzywdzonego przez poszczególne czynności konieczne do skorzystania z dochodzenia roszczeń w procedurze cywilnej, określając wysokość kosztów, jakie może ponieść poszkodowany.

Ścieżka z udziałem Skarbu Państwa

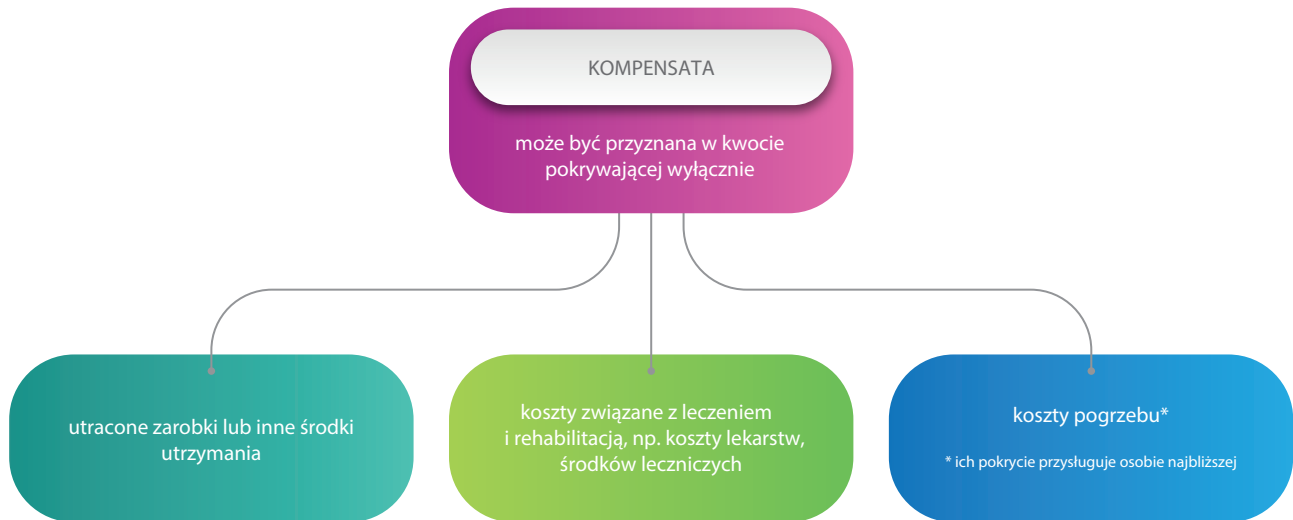
Kompensata państwowa została wprowadzona do porządku prawnego ustawą z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych. Jest w Polsce mało znaną instytucją i dlatego nieczęsto wykorzystują ją osoby pokrzywdzone czynem zabronionym, w tym przestępstwem wykorzystania seksualnego.

Kompensata państwowa jest świadczeniem pieniężnym, które przysługuje uprawnionemu w sytuacji, gdy

nie może on uzyskać naprawienia wyrządzonej czynem zabronionym szkody w inny sposób (bezpośrednio od sprawcy, z tytułu ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej). Niemożność uzyskania rekompensaty bezpośrednio od sprawcy zachodzi, gdy sprawca nie żyje, jest niewypłacalny albo w ogóle nie został wykryty.

Kompensatę państwową można otrzymać wyłącznie na ściśle określony cel.

Schemat 4. Katalog kosztów podlegających kompensacie państwowej

Kompensatę państwową przyznaje się, jeżeli czyn zabroniony został popełniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na szkodę osoby mającej miejsce stałego pobytu na tym terytorium lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Dotyczy każdego czynu, którego skutkiem jest śmierć pokrzywdzonego, doznanie przez pokrzywdzonego ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, trwające dłużej niż siedem dni.

Kompensatę państwową można przyznać niezależnie od tego, czy sprawca czynu zabronionego został ustalony oraz czy postępowanie karne jest w toku, czy też zostało zakończone prawomocnym wyrokiem. Nie może ona przekraczać kwoty 25 tys. zł, a gdy pokrzywdzony poniósł śmierć – 60 tys. zł. Kompensatę państwową przyznaje się na wniosek osoby uprawnionej lub prokuratora – złożony na odpowiednim formularzu do sądu w terminie trzech

lat od dnia ujawnienia się skutków czynu zabronionego, nie później jednak niż w terminie pięciu lat od dnia jego popełnienia.

W trakcie postępowania sądowego o przyznanie kompensaty państwowej i przed jego zakończeniem sąd może – na wniosek pokrzywdzonego – wydać postanowienie zabezpieczające, polegające na wydaniu decyzji o zapłacie jednorazowo albo okresowo określonej sumy pieniężnej (zaliczki na poczet przyznania kompensaty państwowej) na pokrycie niezbędnych kosztów leczenia, rehabilitacji lub pogrzebu.

Do procedury dotyczącej kompensaty państwowej dołączono prokuratora, który jest organem informującym pokrzywdzonego, jest quasi-rzecznikiem pokrzywdzonego, reprezentuje w postępowaniu Skarb Państwa, a także ma roszczenie (regres) do sprawcy przestępstwa.

4

Podsumowanie

Polskie przepisy prawne dotyczące możliwości naprawienia szkody i zadośćuczynienia za doznane przestępstwem krzywdy, w tym przestępstwem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności na szkodę małoletniego poniżej lat 15, zostały ukierunkowane, aby **pokrzywdzony w toku pierwszego postępowania sądowego, jakie prowadzone jest w sprawie popełnionego przestępstwa (postępowania karnego), mógł uzyskać zarówno satysfakcję ze skazania sprawcy, jak i naprawienie szkód i krzywd**, których doznał w wyniku, w tym przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

W postępowaniu karnym czynności procesowe co do zasady prowadzone są z urzędu, w imieniu pokrzywdzonego wnioski o orzeczenie środków kompensacyjnych może złożyć prokurator. Prokurator może także zgłaszać wnioski dowodowe służące wykazaniu zasadności i wysokości roszczeń pokrzywdzonego.

Dochodzenie roszczeń o naprawienie szkody i krzywdy wynikłych z przestępstwa na ścieżce cywilnoprawnej ma charakter uzupełniający. Z uwagi na brak działania sądu z urzędu oraz konieczność udowodnienia przez pokrzywdzonego zasadności roszczeń i ponoszenia kosztów postępowania **racjonalne jest występowanie pokrzywdzonego na drogę postępowania cywilnego dopiero po prawomocnym zakończeniu sprawy karnej**, w sytuacji gdy sąd nie orzekł obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia albo nawiazki, albo orzekł w kwocie niższej niż żądana.

Kompensata państwowa jest dodatkową możliwością szybkiej pomocy i wsparcia finansowego pokrzywdzonego, w szczególności w sytuacji wykorzystania seksualnego dziecka. Raport niewątpliwie przyczyni się do upowszechnienia informacji i poszerzenia świadomości społecznej o tej instytucji prawnej.

Ustawodawca wprowadził do prawa karnego (materiałnego i procesowego) wiele instrumentów i instytucji, z których pokrzywdzony może skorzystać. W ocenie Państwowej Komisji wymagają one jednak uzupełnienia. Należy wprowadzić **obligatoryjność orzekania przez sąd w sprawach karnych o środkach kompensacyjnych z art. 46 § 1 k.k. z urzędu bez konieczności składania przez pokrzywdzonego stosownego wniosku**, w szczególności przy przestępstwach z rozdz. XXV Kodeksu karnego popełnionych na szkodę małoletniego pokrzywdzonego. Konieczne wydaje się **zrównanie obowiązków nakładanych na sprawcę w ramach środków probacyjnych związanych z poddaniem sprawcy próbie warunkowego umorzenia postępowania karnego i warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności**, ponieważ ich funkcja kompensacyjna jest zgodna.

W odniesieniu do kompensaty państwowej należałoby uruchomić działania zarówno twarde (legislacyjne), jak i miękkie – polegające na **upowszechnieniu wiedzy na temat możliwości naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem seksualnym na ścieżce z udziałem Skarbu Państwa**. Jak pokazują statystyki, instytucja ta jest właściwie martwa, a może przecież dobrze służyć pokrzywdzonym wsparciem finansowym udzielonym bezpośrednio po pokrzywdzeniu przestępstwem, w tym wykorzystaniem seksualnym dziecka. Przy działaniach legislacyjnych konieczne jest **rozważenie wprowadzenia możliwości uruchomienia procedury dochodzenia kompensaty państwowej z urzędu**. Należy także usunąć wątpliwości, jakie rodzą się w sytuacji zbiegu roszczeń o naprawienie szkody (jako środka kompensacyjnego z art. 46 § 1 k.k. oraz środka probacyjnego z art. 72 § 2 k.k.) oraz przyznania kompensaty państwowej i jej wypłaty pokrzywdzonemu.

CZĘŚĆ III

POMOC OSOBOM DOŚWIADCZONYM WYKORZYSTANIEM SEKSUALNYM W POLSCE – ROZEZNANIE ZJAWISKA

Naprawienie szkody będącej skutkiem pokrzywdzenia czynem przeciwko wolności seksualnej i obyczajności może nastąpić przez zapłatę środków kompensacyjnych (w szczególności zadośćuczynienia lub odszkodowania) na zasadach wskazanych w części II Raportu. Osoba małoletnia pokrzywdzona takim czynem może także otrzymać doraźną pomoc ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości. Fundusz udziela pomocy za pośrednictwem realizujących jego zadania ośrodków – **okręgowych ośrodków pomocy osobom pokrzywdzonym oraz lokalnych punktów pomocy pokrzywdzonym przestępstwem (305 miejsc świadczenia pomocy pokrzywdzonym)**. W regulujących działanie Funduszu przepisach prawa przewidziano różnorodne formy pomocy psychologicznej, prawnej i materialnej. Pomoc jest udzielana na wniosek osoby pokrzywdzonej, na wniosek organu postępowania karnego oraz z własnej inicjatywy podmiotu, który jest powołany do udzielenia pomocy.

Państwowa Komisja w ramach ustawowej działalności prewencyjno-badawczej podjęła próbę oszacowania wysokości środków finansowych przeznaczonych na pomoc dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem wykorzystania seksualnego*. W tym celu zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości o informację dotyczącą przeznaczenia środków finansowych w latach 2018–2021 na pomoc dzieciom wykorzystanym seksualnie i ich rodzinom, ze szczególnym uwzględnieniem charakteru pomocy, długości udzielonych świadczeń (pojedyncze porady vs. systematyczne

konsultacje; terapia indywidualna vs. terapia grupowa) oraz podanie wysokości środków finansowych przeznaczonych na każdą z tych pomocy. W odpowiedzi Minister Sprawiedliwości powiadomił, że nie są zbierane takie dane statystyczne, które pozwolą wskazać skalę niesionej pomocy dzieciom wykorzystanym seksualnie. **Przysłano natomiast dane ogólne niepozwalające na właściwe rozeznanie skali pomocy dzieciom wykorzystanym seksualnie.**

* Państwowa Komisja podjęła wiele prób (m.in. pismo do Ministra Sprawiedliwości, pisma do ośrodków pomocy Funduszu Sprawiedliwości, analiza raportu NIK, przegląd dostępnej literatury) uzyskania informacji dotyczących wysokości kwot, jakie zostały przeznaczone na pomoc dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem wykorzystania seksualnego. Już na etapie określenia skali wpływu środków finansowych Państwowa Komisja spotkała się z rozbieżnymi danymi. Nie było również możliwe określenie, jaki procent z setek milionów złotych jest przeznaczany na pomoc dzieciom wykorzystanym seksualnie.

Schemat 5. Wybrane formy wsparcia osób pokrzywdzonych oraz osób im najbliższych w ramach Funduszu Sprawiedliwości

W 2023 r. Państwowa Komisja ponownie zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie szczegółowych informacji na temat skali pomocy z Funduszu Sprawiedliwości dzieciom pokrzywdzonym przestępstwem seksualnym. W odpowiedzi z dnia 13 grudnia 2023 r. Minister Sprawiedliwości wskazuje, że w latach 2019–2021 nie były prowadzone szczegółowe bazy pozwalające na ocenę skali. Przesłano dane dotyczące przemoc seksualnej wobec osób do 18 roku życia. W 2022 r. z Funduszu Sprawiedliwości zapewniono 25 godz. pomocy prawnej i 304 godz. pomocy psychologicznej, udzielono pomocy jedynie 60 zgwałconym osobom do 18 roku życia. W przypadku innych przestępstw o charakterze seksualnym osoby do 18 roku życia uzyskały jedynie 52,5 godz. pomocy prawnej i tylko 1132 godz. pomocy psychologicznej w skali całego kraju. W 2023 r. nie od-

notowano znaczących różnic względem roku poprzedniego. W dalszym ciągu Państwowa Komisja nie wie, jaka pomoc trafia do dzieci wykorzystanych seksualnie poniżej 15 roku życia z Funduszu Sprawiedliwości. **Skala realnej pomocy skierowanej do osób do 18 roku życia skrzywdzonych przestępstwem seksualnym jest bardzo niska względem potrzeb i konsekwencji, z jakimi muszą się mierzyć wykorzystane seksualnie dzieci i ich rodziny, oraz możliwości, jakie Fundusz Sprawiedliwości posiada.** W związku z tym wysłano zapytania do Ośrodków Pomocy Funduszu Sprawiedliwości. Także one nie udzieliły odpowiedzi dającej możliwość oceny skali pomocy finansowej pokrzywdzonym dzieciom. W ocenie Państwowej Komisji takie dane powinny być na bieżąco rejestrowane. Tylko wtedy będzie możliwa rzetelna ocena skuteczności działania Funduszu Spra-

wiedliwości i skali pomocy dzieciom wykorzystanym seksualnie.

Analiza wpływów środków finansowych do Funduszu Sprawiedliwości za lata 2018–2021 wskazuje, że potencjał możliwej pomocy jest ogromny. W ocenie Państwowej Komisji Fundusz utworzony w celu pomocy przede wszystkim osobom pokrzywdzonym, skazanym i ich rodzinom powinien być transparentny i ukierunkowany na pomoc właśnie tym osobom. Szczegółowe dane na temat kwot wpływających na konto Funduszu zostały zaprezentowane w Raporcie.

Temat pomocy udzielanej osobom z doświadczeniem wykorzystania seksualnego nie doczekał się wielu opracowań. Państwowa Komisja, chcąc zbadać tę kwestię, w 2022 r. wystąpiła do ośrodków realizujących zadania Funduszu Sprawiedliwości z prośbą o udzielenie następujących informacji:

- ile osób pokrzywdzonych w dzieciństwie (do 15 roku życia) przestępstwem wykorzystania seksualnego zgłosiło się do ośrodka z prośbą o pomoc;
- jakiego rodzaju przestępstwem z rozdz. XXV Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, osoby wskazane w pkt 1 zostały pokrzywdzone;
- jakiego rodzaju pomoc została udzielona pokrzywdzonym, a w przypadku udzielenia pomocy w formie terapii także – jaka była liczba przeprowadzonych sesji i okres objęcia pomocą;
- wskazanie obszarów trudności, na jakie napotykają pracownicy ośrodka;
- wskazanie istotnych potrzeb ośrodka, których zaspokojenie umożliwi zarówno optymalne funkcjonowanie ośrodka, jak i zapewnienie wystarczającej pomocy potrzebującym dzieciom i ich najbliższym.

Na podstawie pozyskanych informacji trudno ocenić, ilu dzieciom poniżej 15 roku życia pokrzywdzonym przestępstwem (w szczególności przestępstwem wykorzystania seksualnego) udzielono pomocy, gdyż realizujące zadania Funduszu ośrodki nie prowadzą statystyk, choć ich dokonywanie powinno być zasadą i praktyką. Dane statystyczne powinny być gromadzone zwłaszcza w sprawach dotyczących dzieci wykorzystanych seksualnie. Analiza sytuacji związanej z Ośrodkami Pomocy wskazuje, że brakuje w bazie teleadresowej umieszczonej na stronie Funduszu Sprawiedliwości precyzyjnych informacji doty-

czących godzin funkcjonowania danego ośrodka. Jest to szczególnie ważne dla osób, które chciałyby skorzystać z pomocy.

Środki z Funduszu Sprawiedliwości powinny być przede wszystkim wsparciem dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, dlatego konieczne jest podjęcie prac legislacyjnych nad zmianą przepisów regulujących Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Fundusz Sprawiedliwości w celu stworzenia szerszych możliwości skorzystania ze środków finansowych Funduszu na pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem, w szczególności wszechstronną pomoc dzieciom skrzywdzonym wykorzystaniem seksualnym, oraz aby pomoc ta była natychmiastowa, rzeczywista i skuteczna. Obecnie z części Funduszu przeznaczonej na wyłączne potrzeby pomocowe i wsparcie pokrzywdzonych środki finansowe mogą być rozdysponowane również na realizację innych zadań, a także wydatkowane na inne cele, np. na rzecz kół gospodyń wiejskich, kół sportowych czy ochotniczych straży pożarnych. Dowolność dysponowania środkami Funduszu przez Ministra Sprawiedliwości – dysponenta Funduszu – może pociągać za sobą arbitralność decyzji i ryzyko niedostatecznego zaopiekowania się pokrzywdzonymi i ich najbliższymi bez możliwości odwołania się od decyzji.

Konieczny jest powrót do rzeczywistego celu utworzenia Funduszu, jakim była przede wszystkim pomoc osobom pokrzywdzonym, świadkom i skazanym, tym ostatnim w readaptacji społecznej, a także zrównanie podmiotów niebędących jednostkami sektora publicznego – stowarzyszeń, fundacji, organizacji i instytucji – z jednostkami sektora finansów publicznych w zakresie korzystania z Funduszu. Konieczne jest także zniesienie dowolności dysponenta Funduszu poprzez wprowadzenie transparentności jego działań w Funduszu.

Fundusz powinien przejąć funkcję podmiotu zastępującego odpowiedzialność materialną sprawcy za poczynione pokrzywdzonemu zło i umożliwić natychmiastową pomoc finansową w dostępie do psychologa, psychiatry, seksuologa czy innego specjalisty, a także odpowiedniej do potrzeb pokrzywdzonego terapii, w szczególności w sytuacji pokrzywdzenia wykorzystaniem seksualnym dziecka.

CZĘŚĆ IV

SYTUACJA OSOBY Z DOŚWIADCZENIEM WSD W PROCESIE UZYSKANIA ŚRODKÓW KOMPENSACYJNYCH – BADANIA WŁASNE

1

Uzasadnienie badania, przyjęte metody oraz obszary badawcze

Jednym z ważnych zagadnień związanych z tym zjawiskiem są odszkodowania zasądzone na rzecz osób, które doświadczyły w dzieciństwie wykorzystania seksualnego. W swoim Pierwszym Raporcie (<https://pkdp.gov.pl/raport-panstwowej-komisji/>) Państwowa Komisja opublikowała wyniki badań ilościowych, w których analizie zostało poddanych 345 przypadków z 245 spraw karnych prawomocnie zakończonych w latach 2017–2020. W 83% przypadków sąd nie zawyrokował o żadnym środku kompensacyjnym. Jedynie w przypadku 20 dzieci zasądzone zadośćuczynienie, co stanowi ok. 8% wszystkich zbadanych przypadków. Państwowa Komisja postanowiła w sposób kompleksowy (naj-

pierw w sprawach karnych, obecnie w sprawach cywilnych) sprawdzić, jak wygląda proces uzyskiwania zadośćuczynienia za poniesione krzywdy wynikające z molestowania seksualnego w dzieciństwie*. W celu zbadania zjawiska odszkodowania i zadośćuczynienia sformułowano obszary badawcze oraz przesłano prośbę do wszystkich sądów rejonowych i sądów okręgowych w Polsce o udostępnienie akt spraw z postępowań cywilnych o zadośćuczynienie i odszkodowanie w związku z wykorzystaniem seksualnym małoletnich, rozpoczętych i prawomocnie zakończonych w latach 2015–2020. W odpowiedzi otrzymano akta jedynie 16 spraw.

* Uzyskane środki pieniężne mogą odgrywać kluczową rolę w dostępie do szybkiej opieki psychiatrycznej, psychoterapeutycznej a niekiedy internistycznej. Z literatury wiemy, że im więcej zasobów tym szanse na powrót do zdrowia są większe, środki kompensacyjne mogą stanowić taki zasób.

1.1. Obszary badawcze

Obszary badawcze dotyczyły:

- charakterystyki wykorzystania seksualnego dziecka (WSD),
- skutków WSD,
- charakterystyki systemu rodzinnego lub opiekuńczego pokrzywdzonego,
- charakterystyki pozwanego,
- wybranych aspektów postępowania cywilnego,
- identyfikacji barier, na jakie natrafia pokrzywdzony przed wszczęciem postępowania cywilnego i w jego trakcie.

1.2. Metody

Opisanie sytuacji osób pokrzywdzonych ubiegających się o przyznanie zadośćuczynienia za doświadczone krzywdy wymaga w procesie badawczym kompleksowego i pogłębionego podejścia, można to osiągnąć, wykorzystując **metody jakościowo-ilościowe**. Dzięki połączeniu tych dwóch podejść mogliśmy określić cechy badanego zjawiska oraz skategoryzować je.

Badania ilościowe koncentrują się na liczbowym opisie rzeczywistości, zwracają uwagę na częstotliwość występowania określonych danych. Dzięki temu możliwe było przedstawienie podstawowych cech spraw cywilnych zakwalifikowanych do próby. Uzyskane dane analizowano poprzez wskaźniki, takie jak procenty i średnie (zespół badawczy przygotował ankietę, za pomocą której upo-

rządkowano dane, które następnie zostały opracowane z wykorzystaniem statystyki opisowej).

Badania jakościowe koncentrują się na pogłębionym opisie rzeczywistości, zwracają uwagę na różnorodność danego zjawiska. Dzięki temu można było analizować materiał na wielu płaszczyznach, przyjrzeć się indywidualnym zachowaniom, motywom, emocjom, barierom, co pozwoliło z kolei pogłębić rozumienie sytuacji osób pokrzywdzonych. Ze względu na liczbę spraw zakwalifikowanych do badania zastosowano metodę analizy treści – ang. *content analysis*. Metoda ta polega na badaniu komunikatów tekstowych (w tym przypadku treści tekstowej akt spraw cywilnych) w celu zrozumienia ukrytych wzorców, znaczeń i kontekstu.

1.3. Materiał badawczy

Członkowie zespołu zawnioskowali o akta spraw z sądów okręgowych i rejonowych, spraw rozpoczętych i zakończonych w okresie między 1 stycznia 2015 a 31 grudnia 2020 r., dotyczących zapłaty odszkodowania lub zadośćuczynienia pokrzywdzonym przestępstwami z art. 197 § 3 pkt 2, art. 199 § 2, art. 199 § 3, art. 200, art. 200a, art. 200b, art. 202 § 3, art. 202 § 4, art. 202 § 4a, art. 202 § 4b, art. 202 § 4c oraz art. 204 § 3 Kodeksu karnego. W odpowiedzi na pismo Państwowa Komisja uzyskała informację, że sądy najczęściej nie dysponowały w referatach sprawami spełniającymi kryteria włączenia. Dodatkowo prezesi sądów, w odpowiedzi na prośbę Państwowej Komisji, przeprowadzili rozpytanie w swoich jednostkach – tak, by mieć pewność co do formułowanych odpowiedzi. Początkowo poddano analizie szesnaście spraw, na podstawie uzy-

skanych wniosków wyeksplikowano osiem najbardziej reprezentacyjnych spraw z wydziałów cywilnych sądów (pięć rejonowych i trzech okręgowych), w których wyroki uprawomocniły się w okresie 2015–2021. W siedmiu sprawach zadośćuczynienie zostało w całości przyznane na mocy wyroku sądu. W jednej ze spraw, w której osoba pokrzywdzona otrzymała środki finansowe od sprawcy przed rozpoczęciem postępowania cywilnego, zadośćuczynienie zostało zasądzone w części. We wszystkich sprawach pozwani wnieśli apelację od wyroków sądów pierwszej instancji. W trzech sprawach apelacja została odrzucona z powodu braku wniesienia opłaty. Tylko w jednej sprawie powód wniósł apelację od wyroku sądu I instancji. W każdej ze spraw przed postępowaniem cywilnym wydano wyrok skazujący w sprawie karnej.

2

Opis wyników analizy ilościowej (wybrane elementy)

Opis wyników przeprowadzonych badań obejmował cztery kryteria: charakter czynu, profil osoby pozwanej, sylwetkę poszkodowanego, a także wynik postępowania cywilnego.

Charakter czynu

W siedmiu sprawach sprawca dopuszczał się czynności seksualnych wobec małoletniego więcej niż raz. W sześciu sprawach zachowanie sprawcy polegające na kilkukrotnym dopuszczeniu się czynności seksualnych wobec małoletniego zakwalifikowano jako czyn ciągły. W czterech sprawach czyn przeciwko wolności seksualnej wobec małoletniego wyczerpywał znamiona dwóch lub więcej przepisów ustawy karnej (art. 11 § 1 i 2 k.k.). Średni czas działania sprawcy wynosił ok. półtora roku (najkrótszy trzy dni, a najdłuższy ok. pięciu lat). W dwóch przypadkach wykorzystanie seksualne miało charakter zastępczy, zaś w jednym – preferencyjny. W pięciu sprawach nie podano danych na ten temat.

Kwalifikacja prawna czynu

W każdej ze spraw (n = 8) przed postępowaniem cywilnym wydano wyrok w sprawie karnej. Czyny przeciwko wolności seksualnej osoby małoletniej zakwalifikowano na podstawie następujących artykułów Kodeksu karnego: art. 197 § 1 (wg klasyfikacji zamieszczonej w aktach sprawy), art. 199 § 2, art. 200 § 1, art. 202 § 2 (aktualnie uchylony), art. 202 § 4.

Charakterystyka poszkodowanego (wybrane elementy)

W siedmiu sprawach osobami poszkodowanymi były dziewczynki, a w jednej sprawie chłopiec. W czasie dokonywania czynu wykorzystania seksualnego najmłodsze z dzieci miało cztery lata, a najstarsze czternaście.

Tylko w jednej ze spraw osoba poszkodowana nie знаła sprawcy, w dwóch sprawca był biologicznym ojcem osoby poszkodowanej, w jednej rodzicem zastępczym, a w pozostałych czterech sprawach sprawca był osobą dobrze znaną dziecku.

Charakterystyka pozwanej (wybrane elementy)

Choć w żadnym przypadku nie zidentyfikowano wcześniejszej karalności za przestępstwa, o których mowa w rozdz. XXV Kodeksu Karnego, to w dwóch sprawach pozwani tym samym wyrokiem skazującym za przestępstwo z rozdz. XXV Kodeksu karnego zostali skazani za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności innej osoby małoletniej popełnione w tym samym okresie lub wcześniej co przestępstwo popełnione na szkodę pokrzywdzonego (obecnie powoda). W jednej ze spraw pozwany był wcześniej karany na podstawie Kodeksu karnego za inne przestępstwa, a w trzech sprawach pozwani nie byli w ogóle karani. W dwóch przypadkach nie było informacji na ten temat. Analiza wykazała, że w pięciu sprawach pozwani posiadali stałe dochody.

Wynik postępowania

W jednym przypadku doszło do próby rekompensaty krzywdy poza postępowaniem (cywilnym oraz karnym). W pozostałych sprawach zadośćuczynienie zostało w całości przyznane na mocy wyroku sądu. Dodatkowo w dwóch sprawach małoletni pokrzywdzeni otrzymali już wcześniej częściowe zadośćuczynienie za krzywdę, przyznane w postępowaniu karnym (po 10 tys. zł). W dwóch postępowaniach cywilnych kwota zasądzonego zadośćuczynienia nie przekroczyła 50 tys. zł. W czterech sprawach kwota ta mieściła się w przedziale 50–100 tys. zł, zaś w dwóch przekraczała 100 tys. zł, nie licząc zasądzonych jednocześnie odsetek.

Przedstawienie wyników analizy jakościowej

Uzyskanie wyników badań potwierdza, że zjawisko wykorzystania seksualnego dziecka jest wielowymiarowe i złożone, dlatego badania ilościowe, które są konieczne do oceny skali zjawiska, nie wystarczają. Powinny je uzupełniać wyniki badań jakościowych, które pokazują obraz pogłębiony i detaliczny. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na najważniejsze wnioski.

- Analiza próby badawczej wskazuje, że w większości dziecko było kilkakrotnie wykorzystywane przez tego samego sprawcę (najkrócej sprawca działał na szkodę dziecka przez trzy dni, najdłużej pięć lat).
- W większości przypadków stwierdzono, że czyn miał charakter zastępczy, a sprawca nie wykazywał zaburzeń preferencji seksualnych o charakterze pedofilii.
- Z analizy akt spraw wynika, że dzieci przed czynem były aktywne, miały swoje zainteresowania i hobby (u jednego dziecka zdiagnozowano niepełnosprawność intelektualną).
- Analiza wyników wskazuje, że w większości przypadków pozwani przedstawiali siebie w dobrym świetle, jednocześnie podkreślali skalę własnej krzywdy związanej z udziałem w postępowaniu cywilnym. Ten typ racjonalizacji i przerzucania odpowiedzialności jest typowym mechanizmem obronnym sprawców przestępstw seksualnych (sprawcy wykazywali zaburzenia czynności psychicznych wynikające z zaburzeń osobowości, uszkodzenia OUN bądź uzależnienia od alkoholu. Istotne jest, że w żadnym z przypadków problemy w zakresie zdrowia psychicznego nie sprawiały, że sprawca nie mógł rozpoznać znaczenia swojego czynu bądź pokierować swoim zachowaniem. Do wykorzystania seksualnego dziecka dochodziło poprzez namawianie, próby przekupienia, zastraszenia, a w jednym przypadku doszło do porwania).
- W celu uniknięcia odpowiedzialności sprawcy zastraszali dziecko, tuszowali ślady, dbali o to, aby nie było świadków przestępstwa, planowali działania tak, aby nie było oczywistych śladów ich działania (np. choroby przenoszone drogą płciową bądź ciąży) poprzez stosowanie prezerwatyw lub monitorowanie cyklu owulacyjnego dziewczynki (pозwani, nie chcąc wypłacać odszkodowania, wskazywali np., że rodzina dziecka wykorzystanego seksualnie jest odpowiedzialna za to, co się stało).
- Wyniki badań wskazują, że wszystkie dzieci w analizowanych sprawach **przeżywały wykorzystanie seksualne jako znaczące przekroczenie granic cielesności oraz intymności**.
- Dzieci były najczęściej wykorzystywane seksualnie wielokrotnie w odosobnionych miejscach (las, pokój na piętrze, piwnica) przez miesiące, a nawet lata (tylko w jednym przypadku czyn trwał trzy dni).
- Najczęściej dzieci znały sprawcę. Wyjątek stanowi jedna sprawa, w której sprawca porwał dziecko (w analizowanych sprawach niektóre dzieci pozostawały w stosunku zależności ze sprawcą, ponieważ albo był to rodzic biologiczny, albo rodzic zastępczy, albo krewny, albo nauczyciel lub pedagog. Wykorzystywanie pozycji autorytetu, zdrada zaufania dziecka mogą odgrywać kluczową rolę w budowaniu przyszłych relacji rodzinnych i zawodowych).
- Czyny obejmowały różne czynności seksualne, w tym stosunek oralny i dopochwowy. Pozwany dotykał miejsc intymnych dziecka, nakłaniał do dotykania swoich genitaliów, a nawet obnażał się przed dzieckiem. Na uwagę zasługuje wykorzystanie nowych technologii w WSD. Pozwany nakłaniał dziecko do przesyłania swoich „nagich zdjęć” oraz filmował siebie i dziecko w trakcie czynności seksualnych.
- Aby poradzić sobie z tym, co się stało, dzieci początkowo próbowały „odciąć się” od bólu, jest to jeden z mechanizmów obronnych człowieka, który uruchamia się w sytuacjach bardzo trudnych. Niektóre z dziewcząt mierzyły się z nieadekwatnym poczuciem

winy, wstydu i upokorzenia, część z nich reagowała autoagresją (obgryzanie paznokci do krwi, samookaleczenie się, próby „S”), w części przypadków obserwowano zachowania agresywne, co może być skutkiem mechanizmu przeniesienia (Uwaga! Siła uwikłania dziecka może być tak duża, że może ono reagować złością w sytuacji, gdy rodzina zgłosi organom ścigania fakt wykorzystania seksualnego. Jest to dodatkowy czynnik istotnie nasilający konsekwencje WSD w dorosłości. Takie osoby mogą mieć trudności z rozróżnieniem zachowań krzywdzących od wspierających, a przecież ta umiejętność niejednokrotnie jest kluczowa w doborze partnera życiowego).

- Z analizy akt spraw wiadomo, że dzieci spotykały się z negatywną reakcją otoczenia, doświadczały szykowania w mediach społecznościowych. Bywało, że czuły się obserwowane, czytały na swój temat obelżywe

komentarze (w rezultacie dzieci rzadziej wychodziły z domu, więcej czasu spędzały samotnie w swoim pokoju).

- Na koniec Państwowa Komisja przyjrzała się barierom, z jakimi musi się zmierzyć osoba pokrzywdzona WSD. Mowa m.in. o następujących barierach:
 - nieadekwatna odpowiedzialność, wstyd, poczucie winy oraz lęk przeżywany przez dzieci;
 - brak wiedzy o możliwościach uzyskiwania odszkodowania;
 - język używany przez strony postępowania lub wykorzystywany do opisu sytuacji osoby pokrzywdzonej w dokumentach dołączonych do akt sprawy, często eksponujący cechy pokrzywdzonego w taki sposób, że mogą być zinterpretowane jako sprzyjające wykorzystaniu, a nawet wskazujące na współodpowiedzialność.

CZĘŚĆ V

Wskazówki dla osób z doświadczeniem WSD oraz ich najbliższego otoczenia

Na podstawie analizy spraw, dostępnej literatury przedmiotu oraz opinii ekspertów Państwowa Komisja stworzyła listę wskazówek i rekomendacji dla grup zainteresowanych w celu zwiększenia ochrony dzieci przed WSD – dla osób z doświadczeniem wykorzystania seksualnego, profesjonalistów mogących mieć kontakt z osobami z doświadczeniem wykorzystania seksualnego, dla opiekunów dzieci z doświadczeniem wykorzystania seksualnego, dla otoczenia osób z doświadczeniem wykorzystania seksualnego, dla społeczeństwa oraz dla decydentów. **W zapisie zastosowano podkreślnik, aby uwzględnić każdą osobę, do której skierowano tekst (np. „musiał_ś”).**

Wskazówki dla osób dorosłych z doświadczeniem WSD w dzieciństwie

Kiedy podejrzewasz, że doświadczył_ś wykorzystania seksualnego, możesz skorzystać ze wsparcia specjalisty lub instytucji oferujących pomoc osobom skrzywdzonym (aktualną listę takich ośrodków można znaleźć na stronie <https://www.funduszsprawiedliwosci.gov.pl/pl/znajdz-osrodek-pomocy/>). Nie bój się, nie wstydź, zwróć się o pomoc nawet wtedy, kiedy otoczeniu zależy na dochowaniu tajemnicy. To nie Twoja wina!

Możesz zgłosić przestępstwo, nawet jeżeli upłynęło wiele lat od wykorzystania i jesteś już osobą dorosłą.

Możesz ubiegać się o zadośćuczynienie w postępowaniu cywilnym, nawet jeśli nie masz prawomocnego wyroku w postępowaniu karnym.

Możesz złożyć pozew o zadośćuczynienie w postępowaniu cywilnym, nawet jeśli otrzymałeś nawiązkę w postępowaniu karnym.

Nawet wyrok uniewinniający sprawcę nie zamyka Ci drogi do dochodzenia roszczeń w postępowaniu cywilnym, ponieważ sąd cywilny jest związany jedynie prawomocnym wyrokiem skazującym i tylko w zakresie ustaleń co do popełnienia przestępstwa. Wyrok uniewinniający czy warunkowo umarzający postępowanie nie ma takiego charakteru.

Nie kontaktuj się ze sprawcą poza salą sądową ani nie podpisuj żadnych dokumentów związanych ze swoją

sytuacją prawną bez konsultacji z profesjonalnym pełnomocnikiem.

Możesz uzyskać poradę prawną nieodpłatnie albo za niewielką odpłatnością. Informacje o punktach nieodpłatnej pomocy prawnej znajdziesz w starostwie powiatowym, w urzędzie gminy lub miasta oraz na stronie internetowej <https://www.gov.pl/web/gov/skorzystaj-z-darmowej-pomocy-prawnej>

Wnioskuj o zadośćuczynienie od razu wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, w przeciwnym razie będziesz musiał_ złożyć drugi pozew, aby uzyskać odsetki.

Jeśli jesteś w trudnej sytuacji materialnej, możesz wnioskować o zwolnienie od ponoszenia kosztów sądowych w całości lub w części. Wówczas należy wypełnić wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych (wzory wniosków znajdują się na stronach sądów).

Nawet jeżeli sprawca wykorzystania został osądzony przed sądem rodzinnym w ramach postępowania w sprawach nieletnich, możesz wnioskować o zadośćuczynienie przed sądem cywilnym.

Sąd w postępowaniu cywilnym nie może przyznać Ci wyższej kwoty zadośćuczynienia niż ta, o którą wnioskował_ś.

Wskazówki dla opiekunów oraz osób z najbliższego środowiska dziecka z doświadczeniem WSD niebędących sprawcami pokrzywdzenia

Aby skutecznie pomóc swojemu dziecku, sam_ musisz być w dobrej kondycji psychicznej. Nie obawiaj się skorzystać z pomocy specjalisty po to, aby lepiej pomóc dziecku.

Wysłuchaj swoje dziecko i zapewnij je o gotowości do bycia z nim, np. słowami „wierzę Ci”, „jestem z Tobą”, „możesz na mnie liczyć”, „to nie Twoja wina”.

Pamiętaj, aby Twoje dziecko nie usłyszało z Twoich ust słów, które mogą je ranić, wzbudzać poczucie winy, wstydu, np. „ofiara”, „dlaczego od razu mi nie powiedział_ś?”, „dlaczego tam chodził_ś?”, „nie przesadzaj”.

Zwracaj szczególną uwagę na zmiany w zachowaniu dziecka, np. rozdrażnienie, obniżenie nastroju, unikanie kontaktu, zachowania agresywne (w tym samouszkodzenia) mogą oznaczać, że doszło do wykorzystania seksualnego. Zadbaj o bezpieczną przestrzeń do rozmowy na temat tej zmiany. Jeżeli masz wątpliwości, nie bój się szukać wsparcia u specjalisty, np. w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej (listę miejsc pomocowych znajdziesz na stronach kuratorium oświaty swojego województwa).

Masz prawny obowiązek zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka policji lub prokuraturze. Możesz to także zrobić ustnie (do protokołu) w siedzibie Państwowej Komisji, pisemnie, a także drogą elektroniczną.

Rozmawiaj z dzieckiem na temat granic osobistych i ich ochrony, co pomoże ograniczyć ryzyko wykorzystania

seksualnego. Możesz skorzystać z materiałów znajdujących się na stronach <https://edukacja.fdds.pl/> oraz <https://www.ore.edu.pl/2023/02/publikacje-i-materialy-edukacyjne/>

Jeśli Twoje dziecko jest osobą małoletnią i nie ma majątku ani dochodów, możesz wnioskować o zwolnienie od ponoszenia kosztów sądowych w całości lub w części. Wówczas powinien_ś wypełnić wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych (wzory wniosków znajdują się na stronach internetowych sądów).

Jako opiekun dziecka możesz ubiegać się o zadośćuczynienie lub odszkodowanie w postępowaniu cywilnym, nawet jeśli nie zapadł prawomocny wyrok w postępowaniu karnym.

Możesz złożyć pozew o zadośćuczynienie lub odszkodowanie w postępowaniu cywilnym, nawet jeśli Twoje dziecko otrzymało nawiązkę w postępowaniu karnym.

Nawet wyrok uniewinniający sprawcę nie zamyka Ci drogi do dochodzenia roszczeń w postępowaniu cywilnym.

Zadośćuczynienie pieniężne pomoże zapewnić Twojemu dziecku m.in. specjalistyczną pomoc psychologa, psychiatry oraz przywrócić mu poczucie sprawiedliwości.

Proponowaną przez Ciebie kwotę zadośćuczynienia skonsultuj z profesjonalnym pełnomocnikiem, który pomoże Ci wziąć pod uwagę wszystkie okoliczności istotne dla sprawy.

Bez obecności profesjonalnego pełnomocnika nie kontaktuj się ze sprawcą poza salą sądową ani nie podpisuj żadnych dokumentów związanych ze swoją sytuacją prawną. Pamiętaj, że możesz uzyskać poradę prawną nieodpłatnie albo za niewielką odpłatnością. Informacje o punktach nieodpłatnej pomocy prawnej znajdziesz w starostwie powiatowym, w urzędzie gminy lub miasta oraz na stronie internetowej <https://www.gov.pl/web/nieodplatna-pomoc/npp>

Wnioskuj o zadośćuczynienie od razu wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie, w przeciwnym razie będziesz musiał_ złożyć drugi pozew, aby uzyskać odsetki.

Rozmawiaj z dzieckiem w adekwatny do jego wieku sposób o jego roli, prawach, obowiązkach oraz o przebiegu procesu sądowego. Możesz skorzystać z materiałów znajdujących się na stronach <https://edukacja.fdds.pl/> oraz <https://www.ore.edu.pl/2023/02/publikacje-i-materialy-edukacyjne/>

CZĘŚĆ VI

Rekomendacje dla organów państwa, podmiotów i instytucji związanych z opieką, leczeniem, wychowaniem i edukacją dzieci i młodzieży

1

Wspólne rekomendacje dla pracowników obszarów zdrowia (np. lekarzy, pielęgniarek), oświaty, kultury i wychowania (nauczycieli, psychologów, innych pracowników placówek oświatowych), sportu, wymiaru sprawiedliwości, mediów oraz przedstawicieli Kościołów / związków wyznaniowych

Należy pamiętać, aby w kontakcie z dziećmi oraz w dokumentach, np. medycznych lub szkolnych, nie stosować słów, które mogą ranić osobę z doświadczeniem wykorzystania, wzbudzać w niej poczucie winy lub wstydu, np. „ofiara”, „uległa”.

Należy reagować, kiedy używany jest język stygmatyzujący osoby z doświadczeniem wykorzystania seksualnego.

Należy pamiętać o prawnym obowiązku zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka policji lub prokuraturze. Można to także zrobić ustnie (do protoko-

łu) w siedzibie Państwowej Komisji, pisemnie lub drogą elektroniczną.

Należy pamiętać, że o podejrzeniu popełnienia przestępstwa informuje się swojego przełożonego w ramach wewnętrznych procedur.

Należy pamiętać o rozmowach z dzieckiem na temat granic osobistych i ich ochrony, co pomoże ograniczyć ryzyko wykorzystania seksualnego*.

Należy pamiętać o obowiązku przestrzegania standardów ochrony małoletnich, którzy uczęszczają do placówek zdrowotnych, edukacyjnych, rekreacyjnych, sportowych lub innych związanych z rozwijaniem zainteresowań.

Należy pamiętać, by pracownik, np. z obszaru ochrony zdrowia, wymiaru sprawiedliwości lub pomocy społecznej, przygotowując określoną, formalną dokumentację, stosując język komunikatywny, precyzyjny i zrozumiały, opisujący sytuację osoby z doświadczeniem wykorzystania seksualnego. Należy pamiętać, aby uzyskiwane

informacje na temat sytuacji rodzinnej czy osobistej pochodziły również od dzieci.

Należy pamiętać, by w informacjach prasowych bądź innych szerzej dostępnych materiałach unikać opisów, które ułatwiają identyfikację osób z doświadczeniem wykorzystania seksualnego oraz, w miarę możliwości, publikować dane dotyczące miejsc, w których istnieje możliwość uzyskania wsparcia (także drogą telefoniczną/online).

Należy pamiętać, by w opisie sytuacji związanych z wykorzystaniem seksualnym dzieci używać terminologii spójnej i odnoszącej się do aktualnej wiedzy z zakresu ochrony dzieci przed krzywdzeniem.

Należy pamiętać, by prezentować treści mające na celu zwiększanie świadomości społecznej na temat zjawiska wykorzystania seksualnego, obowiązku zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka oraz miejsc pomocy osobom z doświadczeniem wykorzystania.

* Nauczyciel może to zrobić w czasie godziny wychowawczej w ramach realizacji szkolnego programu profilaktyki. Państwowa Komisja rekomenduje stosowanie elementów profilaktyki wykorzystywania seksualnego dzieci w ramach szkolnych programów profilaktyki. Można skorzystać z materiałów znajdujących się na stronach <https://edukacja.fdds.pl/>, <https://www.ore.edu.pl/2023/02/publikacje-i-materialy-edukacyjne/>

2

Rekomendacje dla decydentów, w tym odpowiedzialnych za poszczególne resorty ministrów, rektorów wyższych uczelni, przedstawicieli samorządów zawodowych, dyrektorów OPS-ów, zwierzchników kościelnych / związków wyznaniowych

Należy stworzyć nowe bazy danych, które będą umożliwiać precyzyjne określenie kosztów związanych z występowaniem w społeczeństwie zjawiska wykorzystania seksualnego dziecka.

Należy przeprowadzać kampanie informacyjno-edukacyjne na temat obowiązku zgłoszenia podejrzenia wykorzystania seksualnego dziecka, miejsc pomocy osobom z doświadczeniem wykorzystania oraz uzyskiwania zadośćuczynienia i kompensat.

Należy zwiększyć dostępność do punktów profesjonalnej pomocy (np. prawnej, psychologicznej), oferujących pomoc dla osób z doświadczeniem wykorzystania seksualnego.

Należy rozważyć zmianę przepisów Kodeksu karnego polegającą na wprowadzeniu możliwości orzeczenia przez sąd zadośćuczynienia za doznaną krzywdę przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary.

Należy rozważyć zmianę przepisów Kodeksu karnego polegającą na nałożeniu na sąd obowiązku orzekania z urzędu o środkach kompensacyjnych w każdym przypadku wyrządzenia szkody czy krzywdy, bez uzależnienia tego od wniosku pokrzywdzonego (innego uprawnionego podmiotu).

Należy rozważyć zmianę przepisów Ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (Dz.U. 2005 nr 169 poz. 1415) polegającą na wprowadzeniu możliwości uruchomienia procedury dochodzenia kompensaty państwowej z urzędu (w przypadku przestępstw wykorzystania seksualnego dzieci poniżej 15 roku życia).

Należy przeprowadzić kampanię informacyjną na temat państwowej kompensaty przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych.

Należy zadbać o odpowiednie wynagradzanie osób, które odgrywają istotną rolę w postępowaniu przygotowawczym i sądowym w sprawach dotyczących wykorzystania seksualnego dzieci (w szczególności opiniujący w sprawach biegli).

Należy zadbać, aby zgodnie z obowiązującymi przepisami zapewnić odpowiednie warunki przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych oraz dorosłych, którzy w dzieciństwie doznali przemocy seksualnej.

Należy pamiętać, by standardy kształcenia przygotowujące do wykonywania zawodów, m.in.: lekarza, lekarza dentystry, pielęgniarki, położnej, nauczyciela, nauczyciela przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, nauczyciela pedagoga specjalnego, nauczyciela logopedy i nauczyciela

prowadzącego zajęcia wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, uwzględniały zagadnienia dotyczące zjawiska wykorzystywania seksualnego.

Należy pamiętać, że dyrektorzy placówek oświatowych powinni umożliwić organizację szkoleń dla rodziców o profilaktyce w obszarze przemocy seksualnej, np. w ra-

mach zebrań z rodzicami, opiekunami czy dni otwartych w szkole.

Należy stworzyć przestrzeń do wsparcia psychologicznego pracowników mających kontakt z pokrzywdzonymi dziećmi i sprawami (grupy Balinta, superwizje, interwizje itd.).

PAŃSTWOWA KOMISJA
do spraw przeciwdziałania
wykorzystaniu seksualnemu
małoletnich poniżej lat 15

PAŃSTWOWA KOMISJA
ul. Twarda 18, 00-105 Warszawa
tel. 22 699 60 52
fax 22 699 60 48

www.pkdp.gov.pl
zgloszenie@pkdp.gov.pl (dla zgłaszających)
komisja@pkdp.gov.pl
media@pkdp.gov.pl (dla mediów)